

Aspenström: Vuosikertomus | Maailmankirjat

Eläimyyden poetiikka, uskonon äänentoisto ja käännöskokoelman kontekstointi

JUHA-PEKKA KILPIÖ

Vuosikertomus on valikoima Werner Aspenströmin runotuotannosta 40-luvulta 90-luvulle. Sen on kirjoittanut – valikoinut, suomentanut, järjestänyt, otsikoinut ja jälkisanoin varustanut – Kari Aronpuro.

Ruotsalaiset kirjallisuushistoriat sijoittavat Aspenströmin 40-luvun modernistien joukkoon ja korostavat ennen kaikkea hänen kolmannen kokoelmansa *Snölegend* (1949) keskeisyyttä. Suomenkielinen Aspenström on konstruoitu hieman erilaisin painotuksin. Pentti Saarikosken suomentamassa valikoimassa *Hamletin olisi pitänyt kuolla ensimmäisessä näytöksessä* on pääosin 60-luvun runoja – alkusanoissaan Saarikoski (1985, 10) toteaa, että se “oli ‘minun’ vuosikymmeneni” – ja lisäksi muutamia 80-luvulta. Aronpuron *Vuosikertomus* on kattavampi ja painottaa erityisesti myöhäistuotantoa.

Vuosikertomuksessa tuotannon kaari rakentuu siten, että varhaisten myytti- ja fantasia-aiheiden jälkeen jonkinlaiseksi yleismuodoksi vakiintuu jutunkertoilusta ja arkisista havainnoista kehkeytyvä runo, jonka yhtenäisyys perustuu puhujan hahmoon ja äänensävyyn. Kuvaus töistä ja päivistä tarkentuu monin paikoin lähes kansatieteelliseksi dokumentaatioksi, ja metaforiikka on valittu jokapäiväisestä ja käsillä olevasta aineksesta: “Järjen nenäliina ei kuivaa / tunteen kyneleitä” (s. 110).

Keskeisyriikan lisäksi kokoelmassa on toisaalta myös runoja, jotka hyödyntävät tiettyä muotoa tai tekstilajia, kuten leivontaohje “Profaani resepti vaikeasti parannettavalle”, joka sisältää muun muassa “50 g karkeitä nauruja” (s. 179); ekfrasikset Rousseau’n ja Chagallin maalauksista, molemmat eräänlaisia tuotannon synteesejä, joihin on poimittu yksityiskohdita eri teoksista; sekä runo “Puhutteluharjotuxia edes pitcän matcan”, joka koostuu vanhalle kirjasuomelle käännettyistä turistifraaseista kuin jonkinlainen agricolalainen Berlitz-parodia: “Wiekät meidän tawarat sisäle ja siwodkat meidän jälestä!” (s. 46).

Valikoiman ulottuminen koko tuotannon ajalle osoittaa muun muassa sen, että Aspenströmin runouden biodiversiteetti on poikkeuksellisen laaja. Puhuja tarkkailee ja tunnistaa eläinlajeja – nimeltä mainitaan muun muassa kameli, lammas, sudenkorento, kettu, tulikärpänen, harmaavarpuunen, kottarainen, työttöhyppä, koivukehrääjä, ardennienhevonen, laiskiaainen, metsähiiri, pääskynen, kyyhkynen, joutsen, karppi, sininärhi, ankerias, kärppä, neitoperhonen, lepakko, mäyrä, ahven, hauki, ankerias, valas, särki, satakieli, gaselli ja peura –, mutta mukana on myös olentoja traditionaalisen zoologian ulkopuolelta, kuten ihmiskala, kummituslintu, puuhevonen, musta joutsen ja sardiini T-baanalla.

Varsinaisten käännösratkaisujen osalta tarkennan tässä vain yhteen varhaistuotannon runoon (ja sivumennen paheksun ratkaisua jättää alkutekstit pois teoksesta). Aspenströmin “Dödgrävaren och en fjärl” (1955, 55):

Runtom är sommar med högt gräs
och tumlande skalbaggar.
Maskrosorna puffar sin vita rök
över de flagnande träkorsen.
Dödgrävaren borrar med spaden
sig djupare ner i sanden,
reder granrisbädden åt sin gäst.
Ingenting vet han om sommarens stund.
En fjäril fladdrar förbi
och fladdrar ånyo förbi
i pärlemordräkt.
Sakta reser han sig upp ur grottan,
känner med ens all jordens fägring
och smärta.

Ja Aronpuron "Haudankaivaja ja perhonen" (s. 21):

Kesä rehottaa korkeine korsineen
ja kompuroivine koppakuoriaisineen.
Voikukat tupruttavat valkoista savua
hilseileville hautaristeille.
Haudankaivaja tunkeutuu lapiolla
syvemmälle hietaan,
sijaa havuvuoteen vieraalleen.
Hän ei piittaa kesäpäivästä pätkääkään.
Ohi puikkelehtii perhonen.
Ja taas puikkelehtii perhonen ohi
helmiäisasussaan.
Vaivalloisesti vääntäytyy hauturi montusta,
käsittää maanpiirin kukoistuksen
ja kurjuuden.

Siinä missä Aspenströmin allitteraatiot rajoittuvat muutamaan säkeeseen ("sommarens stund" alkaen), Aronpuro alkusoinnuttaa lähes koko runon. Käännös on siis runokeinoiltaan kohosteisempi kuin alkuteksti. Tämä uskottomuus, low fidelity -äänentoisto, johon

ilmaantuu mukaan vieraita ja ylimääräisiä ääniä, saa kuitenkin aikaan sen, että käännöksessä juuri äänteellinen rekisteri on laajempi ja hienojakoisempi, varsinkin kun runo muuten keskittyy lähinnä kuvapinnan kiillottamiseen. Kertautuvat foneemit tuottavat kaikuja ja yhteyksiä säerajojen yli ja suuntaavat huomion muun muassa runon maisemaa arvotavien käsitteiden keinotekoisuuteen, kun semanttisesti vastakkaisten sanojen (kukoistus vs. kurjuus) materiaalinen ero on kovin pieni. Tällä tavoin perustellusti omavaltainen käännös miksaakin esiin merkityksiä alkutekstin aiemmin kuulumattomilta taajuuksilta.

Koska käännösratkaisut ovat siis oivaltavia, huomio kiinnittyy siihen, kuinka valikoima on koottu. *Vuosikertomuksessa* on 142 runoa kronologisesti järjestettynä ja vuosikymmenittäin kuuteen osastoon sijoitettuna. Loppua kohden alkaa hahmottua tietty kaava. Konkreettisia havaintoja yhdistelevät runot tapaavat usein sisältää aforisminomaisen tiivistyksen tai yleistävän elementin, joka transponoi merkityksen temaattisten abstraktioiden sfääriin. Tämän piirteen toistuminen on sikäli yllättävää, että se ei oikein sovi yhteen kokoelman metapoeettisten lausumien kanssa:

Ammatti?

Fragmenttööri, tapaan vastata nykyään,

itse itsensä kiinnittävä henkilö

vastuualueenaan sirpaleet.

Tai hämäryydet?

Oi saada hukkaa selkokielestä ja aurinkomielestä

mutinan suohon! (s. 136.)

Kun jäsentävä periaate on vuosikymmen, osastossa voi olla neljättäkymmentäkin melko saman tyyppistä runoa. Muutamista jää vaikutelma, että ne ovat mukana, jotta kuva tuotannosta olisi määrällisesti kyllin kattava. Sikäli kuin käännösrunon tarkoitus on tulla riippumattomaksi alkutekstistä, soisin tämän periaatteen toteutuvan myös teosten tasolla, runojen kontekstoinnin ja kokoelman rakentamisen vapautena.

Jotain kontekstoinnin mahdollisuuksista käy ilmi, kun *Vuosikertomusta* vertaa aiempaan Aspenström-suomennokseen, ei kuitenkaan Saarikosken *Hamlettiin* vaan Aronpuron omaan, joka julkaistiin kokoelman *Lehmän henkäys* supplementtina. Lopun itsenäiseen osastoon on käännetty viisi runoa, ja sille on annettu otsikko "Eläimiä" (Aronpuro 2008, 75–81). Vaikka *Vuosikertomuksessakin* on eläimiä, *Lehmän henkäyksessä* nostetaan rajauksen ja kehystyksen keinoin eksplisiittiseksi tarkasteltavaksi ja runojen välillä vertailtavaksi, millaisin äänin ne puhuvat ja mitä ominaisuuksia niihin liitetään. Näin ne suhteutuvat myös Aronpuron kokoamaan myyttisten olentojen bestiarioon toisaalla samassa teoksessa. Sen sijaan, että kääntämisen tuottama väistämätön kontekstin muutos aiheuttaisi tavanomaista tuskailua (kulttuurierot, historiallinen etäisyys ja muuta sellaista), tässä tapauksessa konteksti ei hallitsemattomasti muutu, vaan se on tietoisesti *muutettu*: aivan samoin kuin käännettäessä on valmistettu uusi teksti, sille on valmistettu myös uusi konteksti.

Vuosikertomus saa toivomaan jotakin samankaltaista elettä. Siinä on laajalti materiaalia erilaisiin vaihtoehtoisin jäsenyyksiin, jotka voisivat välttää sen, että kronologia päättyy nostamaan runoista esiin tiettyjä maneeereiksi pyrkiviä piirteitä. Kokoelman tahtoisi olevan itsenäinen siksi, että kääntäjän kirjoittamat runotkin ovat.

Aspenström, Werner 2011: *Vuosikertomus. Runoja kuudelta vuosikymmeneltä*. Suom. Kari Aronpuro. Helsinki: ntamo.

Aronpuro, Kari 2008: *Lehmän henkäys*. Helsinki: Tammi

Aspenström, Werner 1955: *Dikter 1946–1954*. Stockholm: Albert Bonniers Förlag.

Saarikoski, Pentti 1985: Alkusanat. Teoksessa Werner Aspenström: *Hamletin olisi pitänyt kuolla ensimmäisessä näytöksessä*. Suom. Pentti Saarikoski. Helsinki: Otava, 5–10.